

ŠTO JE RAZLOG KRUGOVIMA?

Ma koliko na prvi pogled zazvučalo kao dosjetka, “Razlog” “Krugovima” mnogo je više negoli ijedan dotadašnji časopis nekome drugome časopisu u relativno kratkoj, ali burnoj i bogatoj povijesti nacionalne književne periodike. Da je tako, pokazuje jedinstvena činjenica da se u periodizaciji modela tzv. novije hrvatske književnosti jedino ova dva časopisa pojavljuju kao operativni pojmovi (termini) – bilo autonomno, bilo kao elementi termina *druga moderna*. I u jednome i u drugome slučaju “Krugovi” i “Razlog” funkcioniraju kao periodički parnjaci koji po nekoj analogiji ulaze u periodizacijske sheme hrvatske književnosti 20. stoljeća.

Zbog toga prvo što se nameće pitanje je ne na čemu se temelji ta analogija (očito, na sličnosti, inače se ne bi svodili pod pojam *druge moderne!*), već koje su to dodirne točke u njihovima poetikama na kojima će biti i moguće i njihovo makropoetičko uopćavanje, tj. svođenje na pojam *druge moderne*? Dakako, pri tome ovaj čas valja zanemariti drugi, implicitni analoški par: *prva* i *druga moderna* i njima nadređenu poetiku epohe *modernizma*.

Da bi se što jednostavnije i preciznije odgovorilo na ovo pitanje, valja nakratko podsjetiti na časopisne literarnu liniju nakon 1945. – iako bi po logici književnoga života bilo ispravnije to učiniti s godinom 1941. i konačnom obustavom staroga “Savremenika”.

Riječ je, naime, o obnovi književnoga života u bitno izmijenjenim sociopolitičkim, poglavito ideološkim okolnostima. No-

sitelji toga života ponovo postaju časopisi i to razvrstani prema novim, tj. obnovljenim centrima kulturne moći: “Republika”, budući središnji časopis u Krležinoj sjeni, tj. časopis-institucija s najvišim stupnjem društvenoga povjerenja, “Hrvatsko kolo”, tradicionalni časopis preživjele i službenoj politici zazorne Matice hrvatske, te “Izvor” – s dvjema inačicama (1945. i 1948) namijenjen piscima početnicima, dakle, mladima.

Neki mladi “Izvorovi” suradnici (i urednici, npr. Josip Barković i Slobodan Novak) nastaviti će u “Krugovima”, koji nastupaju kao naraštajni časopis i koji će ovisiti isključivo o ideološki uvjetovanim državnim subvencijama, pa mu je objektivno teško kao naraštajnome glasilo pomiriti vlastite razlike s društveno poželjnim profilom bez čega mu – znalo se – nije bilo zajamčena opstanaka.¹

Secesija Antuna Šoljana i njegove grupe oko novoga i kratkotrajnoga časopisa “Međutim” – ne i prva, ali je zadnja u dotadašnjoj povijesti hrvatske književne periodike – najbolje pokazuje sav privid naraštajne homogenosti, a njegov brzi povratak u “Krugove” pokazao je također i objektivnu nemoć da se književni život raslojava po volji ma kojega pojedinca (naraštaj nije institucija, pojedinac još manje, osim ako nije Krleža ili Zogović!). Aporija je, međutim toliko indikativna, i društveno i estetski subverzivna, ujedno i viđena, da sam Šoljan ne može da se (sa zavišću!?) ne prisjeti mladoga Krleža iz dana “Plamena” i “Književne republike”, odnosno “Pečata”. Upravo naraštajno načelo “Krugova” Antun Šoljan i bliski mu suradnik te umnogome i istomišljenik Ivan Slamnig najozbiljnije dovode u pitanje, suprotstavljaju mu načelo grupe (*Deklariramo se kao grupa...*, “Književnik”, br. 29, 1961), i ta činjenica ponovo (nakon Stanislava Šimića) usmjerava znatnu pažnju i na pitanja časopisa kao medija i žanra, posebice na njegovu ulogu unutar modernističke paradigme.

---

¹ Tako su, npr. honorari za jedan broj “Krugova” iznosili oko 30-40000, a za “Republiku” 150 000 dinara! Usp. J. Barković, *Komesar ili gromobran?*, “Republika”, 1992, br. 9-10!

Tako, npr. Šoljan, komentirajući sudbinu svojega “Književnika”, od časopisa traži da ima “specifičnu fizionomiju, beskompromisno izražavanje stava, oštru kritičku djelatnost sa utvrđenih borbenih pozicija”, a da bi to imao, mora ga uređivati “određena književna grupa, bliska po gledanjima, načinu mišljenja i pisanja. Grupa koja će biti u mogućnosti da ne pravi kompromise s književnom i pseudoknjiževnom cehovskom sredinom”. (*O sudbini ovoga časopisa*, “Književnik”, br. 30, 1961, str. 620)

Dok je “Republika” i dalje vodeći, a “Krugovi” po općoj ocjeni najbolji časopis, ovome časopisu i ne više mladih bilo je suđeno da sa sedmim godištem nestane, a novopridošli mladi – sada pak u okviru studentske, dakle akademske, asocijacije / organizacije, pokreću svoje glasilo, koje i otvoreno iskazuje svoju naraštajnost: “*Razlog*”, *časopis mladih za književnost, umjetnost i kulturu*. Isticanje generacijske oznake određuje ne samo krug suradnika, već i ključni zadatak “Razloga” kao časopisa koji bi trebao “sustavno afirmirati jednu generaciju” (I. Mandić, 1965).

No, da ni tu ne vlada naraštajna sloga kakva bi se na prvi pogled mogla učiniti, pokazala je već u “Krugovima” viđena secesija središnji “Razlogovih” imena, naime, istupanje dvojice urednika – Vlade Gotovca i Vjerana Zuppe – iz uredništva u kojemu su “razlike postale toliko velike da se njihovo uredničko djelovanje nije više moglo uskladiti.² I tu se, navodno nije radilo o volji, kako se to službeno prikazalo, već o “svojim razlozima”, tj. načelnim stavovima u pogledu nekih aktualnih društvenih zbivanja (npr. približavanje ili odbijanje praksisovaca).

Kada “Razlog” za sebe kaže da se nakon relativno dugog vremena *opet* pojavljuje jedan časopis mladih (u isto vrijeme javlja se ideja o fuziji svih časopisa mladih u jedan reprezentativan!), za razliku od “Krugova” ili njegovih secesionista, oni ističu da to

² Vlado Gotovac, *Tijek odnosa*, “Republika”, 1993, br. 7-8!

nije zbog nedostatka drugih revija, već što su raspršeni mladi stvorili *kriterije* za objedinjavanje u jednome časopisu da bi se i oni (kao i krugovaši) u *novoj* situaciji borili za *novo*.

Doista, časopisna scena do “Razlogove” pojave toliko je oživjela, da podsjeća na neka ranija zlatna vremena književnih glasila kako je bilo upravo u tzv. *prvoj moderni* ili nakon nje tijekom ekspresionističkoga razdoblja naše avangarde. Ova živost mora se svakako dovesti u vezu s obnovom institucionalnoga kulturnoga života, pa će u tome smislu ključnu ulogu odigrati rad ogranaka Matice hrvatske, koji će kulminirati – kao što je poznato – na svim razinama kao specifičan oblik ideološke subverzije 1971. godine, osnivanje Hrvatskoga filološkog društva i njegovih sekcija (posebice za teoriju i povijest književnosti) te aktiviranje Akademije i Sveučilišta, posebice studentskih tribina s časopisima na Filozofskom fakultetu, itd. Zvuči naizgled paradoksalno, ali, rezultati ove kulturne živosti po svojoj širini i dometima svakako su dovoljni da se može govoriti o jednome od – uključujući i sve incidente, afere, uhićenja, zabrane itd.! – doista plodnijih razdoblja novije nacionalne povijesti! Paradoks je time veći jer se radi o ideološkome monolitu, koji guši svaki dijalog, a zapravo ova živost svjedoči o ipak *dijaloškoj* strukturi hrvatske kulture tijekom pedesetih i šezdesetih godina. Međutim, taj dijalog nije pravi, on nije interaktivan i ravnopravan, već kontroliran, reduciran, i u osnovi subverzivan, pa se pravi razgovor vodi u segmentiranim područjima prividne autonomije, zato stalno na rubu incidenta, zabrane, šutnje.

U takvoj slici na svoj način “Krugovi” i “Razlog” stavlja ju se u prvi plan upravo zbog svoje naraštaje obilježenosti, dok iza njih stoji još oko trideset što kraćih, što dužih časopisa i novina ne više samo u Zagrebu, već i drugima hrvatskim gradovima; poseban, ali nimalo nevažan odvojak čini periodika u egzilu na čelu s Nikolićevom “Hrvatskom revijom”, koja je upravo bila udomila “razlogaškoga” vršnjaka Borisa Marunu.

Napokon, i žanrovska struktura obaju časopisa vrlo je srodna³, odnos prema tradiciji i europskome kontekstu također, a jednako tako i poimanje društvene uloge književnosti kao i njezinih institucija, što dalje na makropoetičkome planu daje dodatke argumente za periodizacijsko objedinjavanje u termin *druge moderne*, ne toliko zbog same – slamnigovski rečeno – *discipline mišljenja* koliko zbog naglašavanja još uvijek jake *modernističke* matrice. Nju, tu modernističku matricu, najbolje odaje časopis kao medij koji još uvijek proizvodi književne naraštaje, a s njima i uvjerenje u nove poetike zasnovane na načelima naraštajnosti i časopisnosti. Međutim, upravo će na svoj način dva najjača naraštaja u književnosti našega modernizma i najviše posumnjati u moć ovakvih gravitacijskih središta, ali odanost ideji novoga – koje svojom zavodljivom mrežom zahvaća ne samo estetske već i sociopolitičke fenomene – još je dovoljno jaka da će ozbiljnije promjene nastupiti tek s postrazlogaškim, tj. postmodernističkim naraštajima.

---

³ I u “Razlogu” kao i ranije u “Krugovima” dominiraju lirika, esejistika i kritika. U lirici, dakako, prevladavaju naraštajni autori poput Nikice Petraka i Želimira Falouta, te Mate Ganze, Vlade Gotovca i Marije Čudine itd., a jaka je nazočnost i prijevoda romanskih, u prvome redu francuskih autora. Žanrovska lepeza esejističkih priloga pokriva gotovo sva područja znanosti i umjetnosti – od filozofije, sociologije, i psihologije, preko kazališta, filma, glazbe i arhitekture do književnosti i jezikoslovlja. U kritici prevladavaju *Aktualnosti* iz književne, ali također i filmske, kazališne i likovne produkcije s najčešćim ocjenjivačima i prikazivačima iz samoga naraštaja (Vjeran Zuppa, Igor Mandić, Branimir Donat, Ante Stamać, Vlado Gotovac, Igor Zidić, Tomislav Kurelac i dr.). No, posebno mjesto zauzimaju “Razlogove” polemike i diskusije u kojima su se stavovima i tonom isticali Antun Šoljan i Vlado Gotovac. Valja, međutim, upozoriti na još dvije stvari. Prva je “Razlogovu” likovnost, koja se dvojako manifestirala – kroz vlastita grafička rješenja (format), potom i kroz stalnu suradnju suvremenih umjetnika poput Julija Knifera, Ivana Kožarića, Miroslava Šuteja, Josipa Vanište, Koste A. Radovanija i Dušana Džamonje čime su na nov način časopisno postavljene intermedijalne relacije. Druga je “Razlogova” istoimena biblioteka koja je uvelike utjecala na recepciju i kasnije interpretacije razlogaškoga naraštaja i njihove “hermetične poetike”.

No, tada već i samim časopisima u konkurenciji s novim medijima prijete ozbiljna opasnost da ostare, tj. postanu već pomalo anakron medij.